

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

8 sierpnia 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Paweł Grzegorczyk (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak

SSN Agnieszka Piotrowska (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 8 sierpnia 2025 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej syndyka masy upadłości Bank spółki akcyjnej w upadłości w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach
z 9 lutego 2022 r., I ACa 68/21,
w sprawie z powództwa J.L. i M.L.
przeciwko syndykowi masy upadłości Bank spółki akcyjnej w upadłości w W.
o ustalenie nieważności umowy i zapłatę, ewentualnie o ustalenie bezskuteczności
postanowień umowy i zapłatę,

1) oddala skargę kasacyjną,

**2) zasądza od pozwanego na rzecz powodów koszty
postępowania kasacyjnego w kwocie 5400 (pięć tysięcy czterysta)
zł z odsetkami w wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie w
spełnieniu świadczenia pieniężnego za czas po upływie tygodnia
od dnia doręczenia orzeczenia zobowiązanemu do dnia zapłaty.**

Władysław Pawlak

Paweł Grzegorczyk

Agnieszka Piotrowska

(A.D.)

UZASADNIENIE

Powodowie J.L. i M.L. w pozwie skierowanym przeciwko Bank S.A. w W. (dalej Bank) domagali się ustalenia nieważności bliżej opisanej umowy kredytu hipotecznego zawartej 13 kwietnia 2006 r. i zasądzenia kwoty 99 077,01 zł z odsetkami ustawowymi od 26 marca 2020 r. do dnia zapłaty z tytułu zwrotu na ich rzecz korzyści majątkowej uzyskanej przez Bank bez podstawy prawnej. Sformułowali także żądanie ewentualne ustalenia bezskuteczności postanowień § 2 ust. 2 i § 4 ust. 2 umowy, oraz § 2 regulaminu w zakresie definicji bankowej tabeli kursów walut dla kredytów dewizowych i indeksowanych kursem walut, § 19 ust. 5 regulaminu oraz § 1 ust. 7 pkt a i b aneksu do umowy z 13 kwietnia 2012 r. i zasądzenia na rzecz powodów kwoty 86 470 zł z odsetkami ustawowymi od 26 marca 2020 r. do dnia zapłaty z tytułu nienależnie pobranych, zawyżonych rat kredytu.

Wyrokiem z 6 listopada 2020 r. Sąd Okręgowy w Bielsku Białej ustalił, że bliżej opisana umowa kredytu hipotecznego indeksowanego do CHF zawarta przez powodów z pozwanym Bankiem w dniu 13 kwietnia 2006 r. jest nieważna w całości, (pkt 1.), zasądził od pozwanego na rzecz powodów 99 077,01 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 26 marca 2020 r. do dnia zapłaty (pkt 2) oraz orzekł o kosztach postępowania (pkt 3.).

Sąd pierwszej instancji ustalił, że 13 kwietnia 2006 r. powodowie, jako konsumenci, zawarli ze stroną pozwaną umowę kredytu hipotecznego indeksowanego do waluty obcej. Na jej podstawie Bank udzielił powodom kredytu w kwocie 324 591,38 zł indeksowanego kursem franka szwajcarskiego (CHF) na warunkach określonych w umowie oraz Regulaminie do umowy kredytu hipotecznego, stanowiącym integralną część umowy (§ 1 ust. 1 umowy). Spłata kredytu miała nastąpić w 228 miesięcznych równych ratach kapitałowo-odsetkowych (§ 1 ust. 2 umowy). Określono, że w dniu wypłaty kredytu lub każdej transzy kredytu kwota wypłaconych środków będzie przeliczana na walutę, do której indeksowany jest kredyt według kursu kupna walut określonego w Bankowej tabeli kursów walut dla kredytów dewizowych oraz indeksowanych kursem walut obcych - obowiązującego w dniu uruchomienia środków (§ 2 ust. 2 umowy). Spłata wszelkich

zobowiązań z tytułu umowy miała być dokonywana w złotych (§ 4 ust. 1 umowy), a wysokość zobowiązania miała być ustalana jako równowartość wymaganej spłaty wyrażonej w walucie indeksacyjnej - po jej przeliczeniu według kursu sprzedaży walut określonego w „Bankowej tabeli kursów walut dla kredytów dewizowych oraz indeksowanych kursem walut obcych” do waluty wyrażonej w umowie - obowiązującego w dniu spłaty (§ 4 ust. 2 umowy). Powodowie w umowie oświadczyli, że są świadomi ryzyka kursowego związanego ze zmianą kursu waluty indeksacyjnej w stosunku do złotego w całym okresie kredytowania i akceptują to ryzyko (§ 4 ust. 3 umowy). Oprocentowanie zostało ustalone jako zmienne, na które składa się suma obowiązującej stawki DBF i stałej marży Banku, która wynosi 1,65% (§ 6 ust. 1 umowy). Sąd przytoczył szczegółowo postanowienia umowy oraz regulaminu, a także treść zawartych następnie przez strony aneksów do umowy. Pozwany wypłacił powodom kwotę 374 823,38 zł, zaś powodowie zwrócili Bankowi łącznie 468 715 zł.

Pismem z 10 marca 2020 r., doręczonym pozwanemu w dniu 18 marca 2020 r., powodowie wezwali pozwanego Bank do dokonania w terminie 7 dni rozliczeń należności z tytułu powyższej umowy kredytu, powołując się na nieważność umowy ze względu na zastosowanie w niej przez Bank klauzul niedozwolonych, to jest § 2 ust. 2, § 4 ust. 2 umowy, § 2 regulaminu (definicja "Bankowa Tabela kursów walut dla kredytów dewizowych oraz indeksowanych kursem walut") oraz § 19 ust. 5 regulaminu.

Na tle tych ustaleń faktycznych Sąd pierwszej instancji uznał, że roszczenie główne powodów zasługuje na uwzględnienie w całości, albowiem umowa kredytu jest nieważna ze względu na sprzeczność z art. 353¹ k.c. oraz art. 69 ust. 1 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. 1997 Nr 140, poz. 939- dalej: „prawo bankowe”), a nadto ze względu na zawarte w niej niedozwolone postanowienia umowne w rozumieniu art. 385¹ k.c., bezskuteczne wobec powodów jako konsumentów z mocy samego prawa ze skutkiem *ex tunc*. Wobec niemożności ich zastąpienia przepisami dyspozytywnymi, w szczególności art. 358 § 2 k.c. w brzmieniu nadanym już po zawarciu przedmiotowej umowy, Sąd uznał, że umowa w takim kształcie nie może obowiązywać. W konsekwencji pozwany Bank powinien zwrócić powodom dochodzoną przez nich kwotę, stanowiącą świadczenie

niezależne w rozumieniu art. 405 i 410 § 2 k.c. z odsetkami ustawowymi za opóźnienie biegnącymi od dnia wymagalności roszczenia. Podkreślił, że powodowie wykazali interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. w żądaniu stwierdzenia nieważności umowy kredytu.

Pozwany wniósł apelację od tego wyroku. W toku postępowania apelacyjnego, w piśmie z 13 grudnia 2021 r. pozwany podniósł procesowy zarzut potrącenia kwoty 374 823, 38 zł należnej mu z tytułem zwrotu kapitału, wypłaconego na rzecz powodów zgodnie z ich dyspozycją, z dochodzoną przez nich wierzytelnością w kwocie 106 689,92 zł z tytułu zwrotu nienależnych rat kapitałowo-odsetkowych. Na wypadek nieuwzględnienia przez Sąd zarzutu potrącenia, pozwany podniósł ewentualny zarzut zatrzymania dochodzonej w tej sprawie kwoty 99 077,01 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 26 marca 2020 r. do czasu zaoferowania przez powodów zwrotu świadczenia wzajemnego w postaci kwoty 374 823,38 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 3 sierpnia 2021 r. z tytułu środków wypłaconych powodom na podstawie rzekomo nieważnej umowy.

Po rozpoznaniu apelacji pozwanego, Sąd Apelacyjny w Katowicach wyrokiem z 9 lutego 2022 r. zmienił zaskarżony wyrok w punkcie 2 o tyle, że orzeczone w nim odsetki ustawowe za opóźnienie zasądził do 30 listopada 2021 r. oraz zastrzegł, że wykonanie przez pozwanego objętego punktem 2 wyroku świadczenia będzie uzależnione od jednoczesnej zapłaty przez powodów na rzecz pozwanego kwoty 99 077,01 zł albo od zabezpieczenia roszczenia pozwanego o jej zwrot; oddalił powództwo w pozostałej części oraz apelację pozwanego w pozostałym zakresie, a także orzekł o kosztach postępowania.

Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia faktyczne i oceny prawne Sądu pierwszej instancji wskazując, że apelacja pozwanego jest niezasadna, zaś zmiana zaskarżonego wyroku jest konsekwencją zgłoszonego przez pozwanego zarzutu zatrzymania, który uznał za dopuszczalny, uzasadniony i skuteczny.

W skardze kasacyjnej pozwany Bank zarzucił naruszenie art. 316 § 1 k.p.c. w zw. z art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich ((Dz. Urz. WE L 95, s. 29, dalej: „dyrektywa 93/13”), art. 56 k.c. w zw. z art. 69 ust. 2 pkt 4a i ust. 3 prawa bankowego w zw. z art. 4 ustawy z 29 lipca 2011 r. zmieniającej ustawę Prawo

bankowe (Dz.U.2011, nr 165, poz. 984, dalej jako „ustawa antyspreadowa”), art. 353¹ k.c. w zw. z art. 69 ust. 1 i 2 prawa bankowego, art. 58 § 1 k.c., art. 58 § 3 k.c. w zw. z art. 58 § 1 k.c. *in fine*, art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, art. 385¹ § 1, § 3 i § 4 k.c., art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 385² k.c., art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 4 ust. 1 i art. 3 ust. 3 dyrektywy 93/13 w zw. z przepisami Załącznika do dyrektywy 93/13: ust. 1 lit. j oraz lit. l, oraz ust. 2 lit. c, *tiret* pierwsze i drugie, oraz ust. 3 załącznika do dyrektywy 93/13, art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 7 ust. 1 i art. 8b ust. 1 dyrektywy 93/13 i art. 353¹ k.c. w zw. z art. 2, art. 31 ust. 3 i art. 32 ust. 1 Konstytucji, art. 189 k.p.c., art. 65 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 56 k.c., art. 65 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 354 § 1 k.c., art. 56 k.c. art. 69 ust. 2 pkt 4a i ust. 3 prawa bankowego w zw. z art. 4 ustawy antyspreadowej, art. 358 § 2 k.c. w zw. z art. 385¹ § 2 k.c., art. 41 ustawy z 28 kwietnia 1936 r. Prawo wekslowe (obecnie tekst jednolity Dz. U. z 2016 r., poz.160), art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 24 ust. 3 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (obecny tekst jednolity Dz.U. z 2020 r. poz. 2027, dalej: „uNBP”) oraz art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 1 i 2 k.c.

Formułując te postawy, skarżący wniósł o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w zaskarżonej części oraz uchylenie poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w zaskarżonej części i przekazanie sprawy w tej części temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przed przystąpieniem do oceny skargi kasacyjnej powoda należy podnieść, że postanowieniem z 20 lipca 2023 r. Sąd Rejonowy w W. ogłosił upadłość powoda Bank S.A. z siedzibą w W. Postanowieniem z 22 sierpnia 2023 r. Sąd Najwyższy zawiesił postępowanie kasacyjne w tej sprawie, wezwał do udziału w sprawie syndyka masy upadłości Bank S.A. z siedzibą w W. M.K. i podjął postępowanie kasacyjne z jego udziałem (art. 174 § 3 k.p.c. i art. 180 § 1 pkt 5 k.p.c.).

Nie jest trafny procesowy zarzut naruszenia art. 316 § 1 k.p.c. w zw. z art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 przez przyjęcie przez

Sąd niemożności zastosowania w tej sprawie art. 358 § 2 k.c. w brzmieniu obowiązującym od 24 września 2009 r., a zatem w dacie wyrokowania. Art. 316 k.p.c. stanowi, że po zamknięciu rozprawy sąd wydaje wyrok, biorąc za podstawę stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy; w szczególności zasądzeniu roszczenia nie stoi na przeszkodzie okoliczność, że stało się ono wymagalne w toku sprawy. Wyraża jedną z podstawowych zasad orzekania, nakazującą sądowi uwzględnienie stanu faktycznego i prawnego (stanu rzeczy) istniejącego w chwili zamknięcia rozprawy, przez co należy rozumieć stan faktyczny ustalony przez sąd na podstawie dowodów przeprowadzonych zgodnie z regułami postępowania dowodowego. oraz obowiązujący stan prawny (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 7 marca 1997 r., II CKN 70/96, OSNC 1997, Nr 8, poz. 113 i z 22 stycznia 2015 r., III CSK 108/14 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z 26 czerwca 2002 r., III CKN 537/00, IC 2003, nr 3, s. 52). Zarzucając naruszenie tego przepisu skarżący powinien zatem wykazać, że sąd błędnie oparł rozstrzygnięcie na faktach aktualnych w innym czasie - poprzedzającym lub następującym po zamknięciu rozprawy, względnie na nieobowiązujących w chwili zamknięcia rozprawy normach prawnych. Ustanowiona w art. 316 § 1 k.p.c. zasada aktualności orzekania nie odnosi się jednakże do wyboru normy prawa materialnego, na podstawie której należy ocenić ustalony stan faktyczny, o czym będzie mowa niżej przy rozpoznaniu zarzutu naruszenia art. 358 § 2 k.c.

Nie są uzasadnione rozbudowane zarzuty naruszenia art. 385¹ k.c. w związku z przytoczonymi w podstawach kasacyjnych przepisami kodeksu cywilnego, prawa bankowego, ustawy antyspreadowej oraz dyrektywy 93/13. Kwestie w nich poruszone zostały już bowiem szeroko rozważone i rozstrzygnięte w orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE), w świetle którego nie doszło do naruszenia przytoczonych w skardze norm prawa materialnego.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się, że istnieje ścisłe powiązanie klauzuli ryzyka walutowego i klauzuli spreadu walutowego polegające na tym, że klauzula ryzyka walutowego nie może funkcjonować bez klauzuli kursowej określającej przeliczenie zobowiązań stron w celu ustalenia wysokości ich świadczenia - wysokości kapitału kredytu wypłaconego przez bank i wysokości

rat spłacanych przez kredytobiorcę. Klauzula spreadowa nie ma racji bytu w umowie, w której nie zastosowano mechanizmu przeliczeniowego i związanego z nim narażenia konsumenta na ryzyko kursowe. W konsekwencji obie te klauzule, składające się na, przyjęty w umowach kredytowych, mechanizm przeliczeniowy (waloryzacyjny, indeksacyjny), są ze sobą ściśle powiązane, a ich rozszczepienie byłoby zabiegiem sztucznym (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje aktualnie pogląd (po początkowym okresie prezentowania przeciwnego stanowiska), że klauzule kształtujące mechanizm indeksacji, zastrzeżone w umowie kredytu złotowego indeksowanego do waluty obcej (lub denominowanego w walucie obcej) określają główne świadczenia stron (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, Nr 2, poz. 20; z 4 kwietnia 2019 r., I CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 21 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21 oraz z 3 lutego 2022 r., II CSKP 459/22). Pogląd ten uwzględnia stanowisko TSUE, w orzecznictwie którego podkreśla się, że za postanowienia umowne mieszczące się w pojęciu „głównego przedmiotu umowy” w rozumieniu art. 4 ust. 2 Dyrektywy 93/13 należy uważać klauzule określające podstawowe świadczenia w ramach danej umowy i z tego względu charakteryzujące tę umowę (zob. wyroki TSUE z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, pkt 49-50; z 26 lutego 2015 r., C-143/13, pkt 54; z 23 kwietnia 2015 r., C-96/14, pkt 33; z 20 września 2017 r., C-186/16, pkt 35). Za tego rodzaju postanowienia uznawane są klauzule kształtujące mechanizm indeksacji (waloryzacji) świadczeń z tytułu kredytu, wiążące się z obciążeniem kredytobiorcy - konsumenta ryzykiem zmiany kursu waluty i związanym z tym ryzykiem zwiększenia kosztu kredytu (zob. wyroki TSUE z 20 września 2017 r., C-186/16, pkt 37; z 20 września 2018 r., C-51/17, pkt 68; z 14 marca 2019 r., C-118/17, pkt 48; z 3 października 2019 r., C-260/18, pkt 44).

Klauzule waloryzacyjne, które określają główne świadczenia stron i nie zostały wyrażone w umowie kredytu w sposób jasny i precyzyjny, podlegają badaniu pod kątem spełnienia przesłanek z art. 385¹ § 1 k.c. Nie są zasadne kasacyjne zarzuty wadliwego przyjęcia przez Sąd Apelacyjny, że postanowienia umowne dotyczące indeksacji kredytu stanowią niedozwolone postanowienia

umowne. Abuzowność tych klauzul została już przesądzona w orzecznictwie Sądu Najwyższego i TSUE, w którym wyjaśniono, że postanowienia umowy (regulaminu), określające zarówno zasady przeliczenia kwoty udzielonego kredytu na złotówki przy wypłacie kredytu, jak i spłacanych rat na walutę obcą, pozwalające bankowi swobodnie kształtować kurs waluty obcej, mają charakter niedozwolonych postanowień umownych, gdyż kształtują prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy. Sprzeczność z dobrymi obyczajami i naruszenie interesów konsumenta polega w tym przypadku na uzależnieniu wysokości świadczenia banku oraz wysokości świadczenia konsumenta od swobodnej decyzji banku. Zarówno przeliczenie kwoty kredytu na złotówki w chwili jego wypłaty, jak i przeliczenie odwrotne w chwili wymagalności poszczególnych spłacanych rat, służy bowiem określeniu wysokości świadczenia konsumenta. Takie postanowienia, które uprawniają bank do jednostronnego ustalenia kursów walut, są nietransparentne i pozostawiają pole do arbitralnego działania banku; obarczają kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem oraz naruszają równorzędność stron. Są one niedopuszczalne, niezależnie od tego, czy swoboda przedsiębiorcy (banku) w ustaleniu kursu jest pełna, czy też w jakiś sposób ograniczona, np. w razie wprowadzenia możliwych maksymalnych odchyłeń od kursu ustalanego z wykorzystaniem obiektywnych kryteriów (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, Nr 11, poz. 134; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18 oraz z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, Nr 2, poz. 20).

W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i TSUE, w celu ustalenia, czy zachodzi sprzeczność postępowania przedsiębiorcy z wymogami dobrej wiary, należy sprawdzić, czy przedsiębiorca, traktujący konsumenta w sposób sprawiedliwy i słuszny, mógłby racjonalnie spodziewać się, iż konsument przyjąłby określone postanowienie umowne w drodze negocjacji indywidualnych (zob. wyrok TSUE z 14 marca 2013 r., C - 415/11 oraz uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2). Rażąco naruszenie interesów konsumenta oznacza nieusprawiedliwioną dysproporcję, na niekorzyść konsumenta praw i obowiązków wynikających z umowy, skutkujące niekorzystnym ukształtowaniem jego sytuacji

ekonomicznej oraz jego nierzetelne traktowanie (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 3 lutego 2006 r., I CK 297/05, z 15 stycznia 2016 r., I CSK 125/15, OSNC - ZD 2017, nr 1, poz. 9; z 27 listopada 2015 r., I CSK 945/14, z 30 września 2015 r., I CSK 800/14, z 29 sierpnia 2013 r. I CSK 660/12). Konsument pozostaje zawsze stroną słabszą w stosunku do banku, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania o wszystkich aspektach stosunku prawnego wynikającego z umowy. Z tej przyczyny art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przewiduje, że nieuczciwe warunki nie będą wiążące dla konsumenta. Jest to przepis bezwzględnie wiążący, który zmierza do zastąpienia formalnej równowagi praw i obowiązków stron, ustanowionych w umowie, równowagą rzeczywistą, która przywraca równość stron. Sąd jest zobowiązany do zbadania z urzędu, czy określone postanowienia umowne wchodzące w zakres stosowania dyrektywy mają niedozwolony (nieuczciwy) charakter, aby po dokonaniu tej oceny zniwelować brak równowagi między konsumentem a przedsiębiorcą (zob. wyroki TSUE z 4 czerwca 2009 r., C - 243/08; z 14 czerwca 2012 r., C - 618/10, a także z 3 marca 2020 r., C - 125/18).

Nie zasługuje także na uwzględnienie kasacyjny zarzut wadliwego przyjęcia przez Sąd, że po wyeliminowaniu niedozwolonych postanowień umownych, dotyczących klauzul waloryzacyjnych nie jest dopuszczalne odwołanie się przez Sąd do bezwzględnie obowiązującego i bezpośrednio stosowanego przepisu prawa krajowego w postaci art. 56 k.c., art. 354 k.c., art. 69 ust. 3 prawa bankowego, art. 65 k.c. lub art. 358 § 2 k.c. w celu ich zastąpienia zmierzającego do utrzymania umowy w mocy.

Jak to już akcentowano, abuzywne klauzule indeksacyjne są od początku, z mocy samego prawa, dotknięte bezskutecznością na korzyść kredytobiorcy, chyba że konsument następnie udzieli świadomej i wolnej zgody na te klauzule i w ten sposób przywróci ich skuteczność z mocą wsteczną (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasada prawna - z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, Nr 9, poz. 56). W uzasadnieniu powołanej uchwały wyjaśniono, w nawiązaniu do wcześniejszego orzecznictwa, w tym orzecznictwa TSUE (zob. w szczególności wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18), że zastąpienie niedozwolonego postanowienia umownego odnoszącego

się do sposobu określania kursu waluty obcej (w umowie kredytu indeksowanego czy denominowanego) innym sposobem określenia kursu waluty obcej wchodzi w rachubę tylko wtedy, gdy (koniunkcja przesłanek): 1) po wyłączeniu klauzuli abuzywnej umowa nie może obowiązywać, o czym decyduje obiektywne podejście w świetle prawa krajowego, a zatem wola jednej ze stron, w tym konsumenta, nie ma w tym zakresie rozstrzygającego znaczenia; 2) całkowity upadek umowy naraża konsumenta na „szczególnie niekorzystne konsekwencje”, w świetle okoliczności istniejących w czasie sporu lub możliwych wówczas do przewidzenia, z uwzględnieniem rzeczywistych i bieżących interesów konsumenta i z zastrzeżeniem, że do celów tej oceny decydująca jest wola wyrażona przez konsumenta w tym względzie; 3) istnieje przepis dyspozytywny albo przepis „mający zastosowanie, gdy strony danej umowy wyrażą na to zgodę”, który mógłby zastąpić wyeliminowane niedozwolone postanowienie umowne, umożliwiając utrzymanie umowy w mocy; jeżeli niedozwolone postanowienie umowne odzwierciedlało obowiązujący przepis ustawowy mający zastosowanie w przypadku porozumienia stron, w rachubę wchodzi także zastąpienie niedozwolonego postanowienia „tym stanowiącym punkt odniesienia przepisem ustawowym w nowym brzmieniu przyjętym już po zawarciu umowy”.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazano już jednoznacznie na niedopuszczalność uzupełnienia przez sąd orzekający luki powstałej w wyniku pominięcia niedozwolonego postanowienia umownego na podstawie art. 358 § 2 k.c., ewentualnie na podstawie art. 41 prawa wekslowego i zastosowanie do rozliczeń stron powstałych na tle umowy kredytu średniego kursu waluty obcej ustalonej przez Narodowy Bank Polski (NBP) (zob. wyroki z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22 i z 31 stycznia 2023 r., II CSKP 941/22). Postulat zastąpienia (substytucji) abuzywnych klauzul kursowych odwołaniem do kursu średniego NBP nie uwzględnia koniecznego warunku tego rodzaju zastąpienia, zgodnie z którym - w świetle powołanego utrwalonego orzecznictwa - wchodzi ono w rachubę tylko wtedy, gdyby jego brak narażał konsumenta, przez upadek umowy w całości, na szczególnie niekorzystne skutki, przy czym decydujące w tym zakresie jest zdanie konsumenta. W toku postępowania w niniejszej sprawie powodowie, reprezentowani przez fachowego pełnomocnika procesowego, konsekwentnie domagali się ustalenia

nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z umowy kredytu, powołując się na nieważność tej umowy i żądali zwrotu kwot spełnionych przez nich na jej podstawie na rzecz pozwanego.

Sąd Najwyższy stanął także na stanowisku, że nie można dokonać wykładni umowy stron na podstawie art. 65 k.c., po usunięciu z niej postanowień abuzywnych, w celu ustalenia zgodnego celu i zamiaru stron co do sposobu ustalenia kursu CHF. Sprowadzałoby się to bowiem do zmiany treści klauzuli indeksacyjnej, prowadząc do zmiany jej rozumienia przez wprowadzenie odesłania do wartości rynkowej CHF. Groziłoby to ryzykiem dalszego pogorszenia sytuacji strony dotkniętej nadużyciem, gdyby strona, która narzuciła niedozwolone postanowienie umowne wywodziła, że nie zawarłaby umowy z jego pominięciem. Takie rozwiązanie stałoby w sprzeczności z celami prewencyjnymi dyrektywy 93/13 w postaci zniechęcenia przedsiębiorców do wykorzystywania w zawieranych umowach nieuczciwych postanowień umownych. (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22). Wyjaśnione także, że art. 24 ust. 3 uNBP nie stanowi przepisu dyspozytywnego, mogącego kształtować treść stosunku umowy kredytu, a w szczególności determinować kształt mechanizmu waloryzacyjnego w zakresie kursu walutowego miarodajnego dla przeliczeń, co dopiero pozwalałoby odwołać się do domniemania, że ów kształt był wynikiem należytego wyważenia ogółu praw i obowiązków stron przez ustawodawcę i wyłączałoby kontrolę abuzywności zgodnie z art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 29 listopada 2023 r., II CSKP 1460/22).

Przedstawione wyżej rozważania stanowią jednocześnie o niezasadności kasacyjnego zarzutu wadliwego uznania przez Sąd, że skutkiem stwierdzenia abuzywności opisanych wyżej postanowień umownych jest niemożność dalszego jej obowiązywania w ustalonym przez strony kształcie i w rezultacie jej nieważność. Stwierdzenie niedozwolonego charakteru postanowienia w umowie kredytu może bowiem uzasadniać uznanie umowy za nieważną. Umowa będzie dotknięta nieważnością, gdy bez abuzywnych postanowień jej obowiązywanie nie jest możliwe w świetle prawa i nie zaszły przesłanki umożliwiające zastosowanie regulacji zastępczej, a konsument postanowień abuzywnych nie potwierdził, nie udzielając następczo świadomej i wolnej zgody na te klauzule i tym samym odmawiając

przywrócenia im skuteczności z mocą wsteczną (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, Nr 9, poz. 56; uchwała Sądu Najwyższego z 16 lutego 2021 r., III CZP 11/20, OSNC 2021, Nr 6, poz. 40; wyroki TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18 i z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20 oraz wyroki Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD, 2021, Nr 2, poz. 20; z 16 września 2021 r., I CSKP 166/21 i z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22). Jeżeli zatem bez niedozwolonych postanowień umownych umowa nie może obowiązywać, a nie są spełnione przesłanki uzupełnienia luki przez regulację zastępczą i konsument nie wyraził świadomie i swobodnie woli sanowania postanowienia, umowa jest trwale bezskuteczna (nieważna), a podstawą tej nieważności jest art. 58 k.c. (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 16 września 2021 r., I CSKP 166/21; z 25 lipca 2023 r., II CSKP 1487/22; z 25 października 2023 r., II CSKP 820/23; z 9 stycznia 2024 r., II CSKP 874/22 oraz z 6 września 2024 r., II CSKP 1644/22). Wyeliminowanie z umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej - ze względu na ich abuzywność - tzw. klauzul przeliczeniowych prowadzi także do upadku klauzuli ryzyka walutowego, charakterystycznego dla umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i uzasadniającego powiązanie stawki oprocentowania ze stawką LIBOR, co jest równoznaczne z tak daleko idącym przekształceniem umowy, iż należy ją uznać za umowę o odmiennej istocie i charakterze, choćby nadal chodziło tu tylko o inny podtyp czy wariant umowy kredytu. Oznacza to z kolei, że po wyeliminowaniu tego rodzaju klauzul utrzymanie umowy o charakterze zamierzonym przez strony nie jest możliwe (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, z. B, poz. 20; z 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 45; z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22; z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 722/22 oraz z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto także, że nowelizacja prawa bankowego dokonana ustawą antyspreadową z 29 lipca 2011 r. nie zawiera przepisów o charakterze dyspozytywnym, które - w świetle orzecznictwa TSUE - mogą zastąpić nieuczciwe klauzule umowne zawarte w umowach o kredyt indeksowany lub denominowany do waluty obcej ani przepisów mogących stanowić

podstawę przekształcenia istniejących stosunków prawnych (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 10 maja 2022 r., II CSKP 163/22). Wyjaśniono także, że samo wejście w życie ustawy antyspreadowej, którą dodano ustęp 3 do dotychczasowego art. 69 prawa bankowego, nie wpłynęło na ocenę abuzywności postanowień umów kredytu zawartych wcześniej oraz konsekwencji prawnych wynikających tej oceny (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22 oraz z 28 października 2022 r., II CSKP 894/2). Stworzyło jedynie podstawy do zmiany postanowień umowy co do sposobu waloryzacji niespłaconych rat na przyszłość. Oceny abuzywności postanowienia umownego dokonuje się zaś według stanu z chwili zawarcia umowy, a nie następnie (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1. poz. 2).

Nie jest uzasadniony sformułowany w skardze zarzut naruszenia art. 189 k.p.c. przez niezasadne, w ocenie skarżącego, przyjęcie, że powodowie posiadają interes prawny w ustaleniu nieważności umów kredytowych, w sytuacji przysługiwania im dalej idącego roszczenia o zapłatę. Zagadnienie wykładni art. 189 k.p.c. i interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieważności umowy kredytu frankowego jest przedmiotem wielu rozstrzygnięć Sądu Najwyższego. Uzależnienie powództwa o ustalenie od wystąpienia interesu prawnego należy ujmować elastycznie, z uwzględnieniem celowościowej jego wykładni, konkretnych okoliczności danej sprawy, szeroko rozumianego dostępu do sądów i tego, czy w drodze innego powództwa - powództwa oświadczenie - strona może uzyskać pełną ochronę. Powód zachowuje interes prawny w zgłoszeniu powództwa o ustalenie nieistnienia (nieważności) stosunku prawnego, jeżeli mimo przysługującego mu powództwa o świadczenie na podstawie spornego stosunku prawnego ze stosunku tego wynikają inne, dalej idące skutki, których dochodzenie w drodze powództwa o zapłatę nie jest możliwe lub aktualne. W takich stanach faktycznych jedynie powództwo o ustalenie nieistnienia tego stosunku prawnego może w pełny sposób zaspokoić interes prawny powoda, zapobiec potencjalnym sporom między stronami na przyszłość, a zatem w definitywny sposób rozstrzygnąć niepewną sytuację prawną związaną ze spornym stosunkiem prawnym (zob. uzasadnienie uchwał Sądu Najwyższego z 17 grudnia 1993 r., III CZP 171/93,

OSNCP 1994, nr 7-8, poz. 149 i z 20 października 2015 r., III CZP 27/15, OSNC 2016, Nr 3, poz. 31 oraz wyroki Sądu Najwyższego z 2 lipca 2015 r., V CSK 640/14; z 2 lutego 2006 r., II CK 395/05; z 25 lutego 2022 r., II CSKP 87/22 i z 28 lipca 2023 r., II CSKP 611/22).

Skarżący zarzucił w skardze kasacyjnej naruszenie art. 410 k.c. w zw. z art. 405 k.c. przez błędną wykładnię i odstąpienie przez Sąd od zbadania rzeczywistego poziomu wzbogacenia po stronie pozwanego, kosztem powoda (teoria salda), przez ograniczenie się do oceny wyłącznie rzekomej zasadności roszczenia zgłoszonego w postępowaniu, odpowiadającego sumie spłat dokonanych przez powoda (teoria dwóch kondykcji).

W nawiązaniu do przytoczonych w tej podstawie pojęć należy przypomnieć, że w myśl sformułowanej w orzecznictwie tak zwanej teorii salda, jeżeli obie strony spełniły świadczenia na poczet umowy, która okazała się nieważna (niewiążąca), roszczenie z tytułu nienależnego świadczenia przysługuje wyłącznie tej stronie, która spełniła świadczenie wyższe od świadczenia otrzymanego, a wysokość tego roszczenia nie może przekroczyć wysokości różnicy między wartością obu świadczeń. Natomiast zgodnie z tak zwaną teorią dwóch kondykcji, ostatecznie przyjętą w orzecznictwie (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21), w razie nieważności umowy kredytu, raty spłacane przez konsumenta są świadczeniami nienależnymi, podobnie jak świadczeniem nienależnym jest w takiej sytuacji wypłata środków pieniężnych przez bank. Oba te świadczenia podlegają zwrotowi przez każdego z kontrahentów na rzecz drugiej strony w ramach dwóch niezależnych od siebie odrębnych zobowiązań restytucyjnych - zobowiązania konsumenta do zwrotu otrzymanych od banku środków pieniężnych oraz zobowiązania banku do zwrotu kwot uiszczonych przez konsumenta.

Pewne wątpliwości co do stosowania i aktualności, w zakresie wzajemnych rozliczeń stron nieważnej umowy kredytu, teorii dwóch kondykcji, mogłyby ewentualnie powstać na gruncie ostatnio wydanego wyroku TSUE z 19 czerwca 2025 r. C-396/24 Lubreczlik, ale wbrew treści omawianego zarzutu kasacyjnego, w którym użyto wskazanych wyżej pojęć teorii salda i teorii dwóch kondykcji, jego uzasadnienie nie odnosi się tych, szeroko omówionych

w orzecznictwie, dwóch konkurujących ze sobą sposobów rozliczenia stron nieważnej umowy kredytu frankowego, lecz koncentruje się na zasadzie aktualności wzbogacenia, o której mowa w art. 409 k.c. (niepowołanym zresztą w omawianej podstawie kasacyjnej).

W treści uzasadnienia tej podstawy kasacyjnej, pozwany Bank kwestionował bowiem, po pierwsze, że umowa kredytu jest nieważna, a on sam bezpodstawnie wzbogacony i w związku z tym zobowiązany do zwrotu świadczenia na rzecz powodów, a po drugie podniósł, że, nawet przy przyjęciu po jego stronie bezpodstawnego wzbogacenia w zakresie rat uiszczonych przez powodów, nie jest zobowiązany do zwrotu dochodzonej przez nich kwoty, bo ją zużył, nie miał zaś podstaw do liczenia się z obowiązkiem zwrotu świadczenia, skoro powodowie przez wiele lat nie kwestionowali umowy i spłacali raty kredytu. Argumenty te nie zasługują jednakże na uwzględnienie. Po pierwsze umowa kredytu jest nieważna, a zatem po stronie powodów powstało skuteczne roszczenie o zwrot tego, co w jej wykonaniu, uścili na rzecz Banku. Po drugie, wyzbycie się lub utrata korzyści, uchylająca konieczność zwrotu wzbogacenia, zachodzi jedynie w razie bezproduktywnego, konsumpcyjnego zużycia korzyści, co powinien, zgodnie z regułą wynikającą z art. 6 k.c., udowodnić wzbogacony, czego pozwany Bank nie uczynił (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 11 lutego 2022 r., II CSKP 70/22 i z 21 kwietnia 2010 r. V CSK 320/09).

Mając powyższe na względzie, orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c. oraz art. 98 i art.108 w zw. z art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c. oraz § 10 ust.4 pkt 2 w zw. z § 2 pkt 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (jedn. tekst: Dz.U. z 2023 r., poz.1935 ze zm.).

Władysław Pawlak

Paweł Grzegorzczak

Agnieszka Piotrowska

(A.D.)

[SOP]

